

meseleler hakkında tarafların hadis delilleri sıralanmakta ve bu hadislerin değerlendirilmesi yapılmaktadır. **6. el-Celisü's-şâlih ve'l-enîsü'n-nâsih** (nşr. Fevâz Sâlih Fevâz, London 1989; nşr. Ahmedî İsevî, Tanta 1411/1991). **7. Vesâ'ilü'l-eslâf ilâ mesâ'ilü'l-hilâf** (nşr. Seyyid Muhammed Mühennâ, Beyrut 1419/1998). Müellif bu eserinde bazı fakihlerin sadece ahkâm âyetleriyle yetinerek hadisleri göz ardı etmelerine karşı çıkarak hadislerin fikhî meselelerin açıklanmasındaki önemini örneklerle ortaya koymaktadır (diğer eserleri için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 425; *Suppl.*, I, 589; *DMBİ*, III, 281).

#### BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 142; Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Kahire 1348, XIII, 194-195; Bedreddin el-Aynî, *İçdü'l-cümân*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2391, vr. 371<sup>a</sup>-373<sup>b</sup>; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-şâfi ve'l-müsteufî ba'de'l-Vâfi*, TSMK, III, Ahmed, nr. 3018, vr. 859<sup>a</sup>-b; a.m.f., *en-Nücümü'z-zâhire fi mü'lûki Mısır ve'l-Kâhire*, Kahire 1338, VII, 39; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1647-1648; Brockelmann, *GAL*, I, 424-425; *Suppl.*, I, 589; Cl. Cahen, *La Syrie du nord*, Paris 1940, s. 65-66; a.m.f., "İbn al-Djawzî", *EI<sup>2</sup>* (İng.), III, 752-753; Abbas el-Azzâvî, *et-Ta'rif bi'l-mü'errihîn fi 'ahdi'l-Mogül ve'l-Türk-mân*, Bağdad 1376/1957, I, 69 vd.; H. Hilmy – M. Ahmad, "Some Notes on Arabic Historiography during the Zengid and Ayyubid Periods (521/1127-648/1250)", *Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis – P. M. Holt), London 1962, s. 91-92; Karatay, *Arapça Yazmalar*, III, 353-363; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errihîn*, Beyrut 1980, II, 261-263; Sibt İbnü'l-Cevzî, *İsârü'l-inşâf fi âşârü'l-hilâf* (nşr. Nâsır Ali Nâel-Huleyffî), Kahire 1408/1987, neşreden giriş, s. 7-16; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 144-145; Tryggve Kronholm, "Dedication and Devotion, The Introduction to the Kitâb al-Jalîs as-Sâlih wa'l-anîs an-nâsih, Ascribed to Sibt İbn al-Jauzî (d. 654/1257)", *Orientalia Suecana*, XXXVIII-XXXIX, Uppsala 1989-90, s. 81-91; Yunus Apaydın, "Sibt İbnü'l-Cevzî'nin 'İsârü'l-İnsâf' Adlı Hilâfiyet Eseri Üzerinde Fukahanın Hadisler Karşısındaki Tavır Açısından Bir İnceleme", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, Kayseri 1990, s. 133-159; Muhammed Âsaf Fikret, "İbn Cevzî", *DMBİ*, III, 278-281.



ALİ SEVİM

### SİBT İBNÜ'T-TEÂVİZÎ

(سبب ابن التواصي)

Ebü'l-Feth Sibtü İbnü't-Teâvîzî Muhammed b. Ubeydillâh b. Abdillâh el-Bağdâdî (ö. 584/1188)

Kâtip ve şair.

10 Receb 519'da (12 Ağustos 1125) Bağdat'ta doğdu. İbnü't-Teâvîzî (et-Teâvîzî) diye anılan anne tarafından dedesi, zâhid ve muhaddis Ebû Muhammed Mübârek b.

Mübârek b. Ali es-Serrâc el-Cevherî'ye (ö. 533/1139) nisbetle Sibt İbnü't-Teâvîzî (İbnü't-Teâvîzî) olarak tanınır. Kendisini dedesi büyüttüğünden "Sibt" (torun) adını almıştır. Dedesinin İbnü't-Teâvîzî diye tanınmasının, onun babasının muska ve rukye (ta'vîz) yazması dolayısıyla olabileceği belirtilir. Sibt İbnü't-Teâvîzî'nin babasının asil ismi Nûştegin olup sonraları oğlu tarafından bu ad Ubeydullah şeklinde değiştirilmiştir. Türk asıllı olan Nûştegin, Abbâsî Vezir Reisürrüesâ İbnü'l-Müslime'nin oğlu Muzaffer'in oğullarından birinin âzâtlı-sıdır.

Kâtip olarak yetişen, aynı zamanda şair olan Sibt İbnü't-Teâvîzî edebiyat meclislerine katıldı, İmâdüddin el-İsfahânî gibi döneminin önde gelen edipleriyle dostluk kurdu. Güçlü zekâsından kinaye olarak zıddıyla nitelendirme bağlamında "Ebleh" lakabıyla tanınan Muhammed b. Bahtiyâr ve İbnü'l-Muallim Muhammed b. Ali el-Vâsrî gibi önde gelen şairlerle atıştı. İmâdüddin el-İsfahânî, Bağdat'tan ayrılıp Dimâşk'ta Selâhaddîn-i Eyyübî'nin hizmetine girdiği dönemde de aralarında manzum ve mensur mektuplaşmalar oldu, bu mektuplardan bir kısmını İmâdüddin *Harîdetü'l-kaşr* adlı eserine aldı. Sibt İbnü't-Teâvîzî ayrıca Selâhaddîn-i Eyyübî için üç methiye yazarak Bağdat'tan Dimâşk'a gönderdi (Yâkût, XVIII, 236-242). Babasının Muzafferoğulları'yla münasebeti neticesinde dedesi ve kendisi de bu aile ile ve bilhassa Vezir Adudüddin İbnü'l-Müslime, Vezir Ebü'l-Muzaffer İbn Hübeyre ile yakın ilişki kurdu ve Dârülhilâfe'nin sakinleri arasında yer aldı. Bağdat'taki Dîvânü'l-iktâât'a (Dîvânü'l-mukâtaât) kâtip olarak tayininde Vezir İbnü'l-Müslime'nin tesiri oldu. Aynı görevle bir süre Hille'ye de gönderildi. Mesleğindeki mahareti dolayısıyla tarihçiler tarafından "Fahrü'l-küttâb, Emînü'd-devle, el-Ecell, es-Sâhib" unvanlarıyla anılan İbnü't-Teâvîzî kâtiplik görevine gözlemini kaybedinceye kadar (579/1183) devam etti. Bu olayın ardından maaşının evlâtlarına aktarılmasını istedi. Halife Nâsır-Lidînîlâh için yazdığı uzun bir kasidede (a.g.e., XVIII, 247-249) kendisine ömrünün sonuna kadar bir maaş daha tahsis edilmesi talebinde bulundu ve bu isteği yerine getirildi. Sibt İbnü't-Teâvîzî Şevval 584'te (Kasım-Aralık 1188) Bağdat'ta vefat etti ve Bâbübrez Kabristanı'na defnedildi. Onun 583'te (1187) öldüğü de rivayet edilmiştir.

Daha çok övgü şiirleri yazan Sibt İbnü't-Teâvîzî'nin kasideleri genellikle uzun olup bazıları 100 beyti aşar. Nesib kısımları çekicidir. Gözlerini kaybettikten sonra önce-

ki hayatına ve gençliğine duyduğu hasreti dile getiren birçok şiir kaleme almıştır (a.g.e., XVIII, 244-246). Hz. Hüseyin için mersiyesi ve Kûfe Şiileri nakibi Muhammed b. Muhtâr'a kasidesi (Abdülhüseyin Ahmed el-Emîni, V, 386, 391-395) sebebiyle ona Şiî şairleri arasında yer veren müellifler de olmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber, Selâhaddîn-i Eyyübî, Nâsır-Lidînîlâh, Müstazî-Biemrillâh, Kâdî el-Fâzîl, Vezir Adudüddin İbnü'l-Müslime ile Vezir Ebü'l-Muzaffer İbn Hübeyre hakkında methiye ve mersiye yazmıştır. İhvâniyyât, gazel, tasvir, hamriyyât, itâb, zühd ve hiciv temalarında şiir ve kıtaları vardır. Şiirlerinde mâna ve lafız bakımından kendinden önceki şairlerden aldığı mirası hayal gücü ve tecrübeleriyle ustaca harmanlamış, nesîb-medih geçkilerinde hüsn-i tahallüs icrası başarılı bulunmuştur. Şiirlerini anlaşılır bir dil ve üslûpla ortaya koyan, lafzî sanatlarla nâdiren başvuran, medihlerine konu ettiği kişilerin ahlâkî ve mânevî özelliklerini dile getiren Sibt İbnü't-Teâvîzî'nin, döneminde Irak'ın en iyi şairi olduğu belirtilmiştir. Özellikle İbn Hallikân'ın onun şiirlerini çok beğendiği, zamanında ve kendinden önceki iki yüzyıldan ondan daha iyi bir şairin gelmediğini söyleyerek abartılı bir övgüde bulunduğu görülür (*Vefeyât*, IV, 466). Bunun yanında onu özgün mânalar ortaya koyamamış olmakla eleştirenler de vardır.

Eserleri. Sibt İbnü't-Teâvîzî gözlerini kaybetmeden önce divanını toplayarak dört bölüm halinde tertip etmiş ve baş tarafına takdir kazanan bir giriş yazmıştır. Bunun dışında kalan şiirleriyle daha sonra yazdıklarını "Ziyâdât" başlığıyla divanına eklemiştir; ancak bazı nüshalarda bu ekler yer almamaktadır. Birinci bölümde Abbâsî halifeleri, ikinci bölümde bazı vezir ve devlet adamları, üçüncü bölümde Muzafferoğulları ailesiyle ilgili medihleri, dördüncü bölümde mersiye, zühdiyyât, gazel, itâb ve hiciv temalı şiirleri bulunmaktadır. D. S. Margoliouth, divanı Oxford'da mevcut iki nüshasına dayanarak kafiyelelerine göre alfabetik şekilde düzenlemek suretiyle yayımlamıştır (Kahire 1321). Bu yayının Dârü Sâdir tarafından ofset basması yapılmıştır (Beyrut 1967). Margoliouth yaptığı bu neşrin önsözünde dönemin edebine uygun bulmadığı bazı beyitlere yer vermediğini belirtmiş, ancak bunlar hakkında bilgi vermemiştir. Onun bu tutumu neşir kurallarına uygun bulunmayarak eleştirilmiştir. Margoliouth'un yer vermediği beyitlerden bazılarının Haçlılar ve Frenkler aleyhinde olduğu Müzhir es-Sûdânî ta-

rafından ortaya konmuş, ayrıca Nûrî Şâkir el-Âlûsî bu neşirde 1681 beytin eksik olduğunu tesbit etmiştir (Ali Cevâd et-Tâhîr, s. 200-201). Kaynaklarda ayrıca müellifin on beş defterden oluştuğu belirtilen *el-Hicâbe (el-Hacebe) ve'l-huccâb* adlı bir eserinden söz edilmektedir. Yûsuf Ya'kûb Miskûnî, *Sıbtu İbni't-Te'âvîzî min şu'arâ'i'l-İrâk'ı'l-fuhûl fi'l-ğarni's-sâdis li'l-hicre* adıyla bir monografi yazmış (Bağdat 1378/1959), Nûrî Şâkir el-Âlûsî de *Sıbtu İbni't-Te'âvîzî hayâtühû ve şî'ruhû* isimyle yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Bağdat 1975).

#### BİBLİYOGRAFYA :

İmâdüddin el-İsfahânî, *Harîdetü'l-kaşr: Kısmü şu'arâ'i'l-İrâk* (nşr. M. Behcet el-Eserî), Bağdat 1398/1978, IV, 7-44; Yâkût, *Mu'cemü'l-üde-bâ'*, XVIII, 235-249; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 466-473; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî* (nşr. M. İvaz İbrâhîm Bek - Ali el-Cârim Bek), Kahire, ts. (Dârü'l-ma'ârif), s. 284; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 107-109; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 11-16; Brockelmann, *GAL*, I, 288-289; *Suppl.*, I, 442; Abdülhüseyn Ahmed el-Eminî, *el-Gâdir fi'l-Kitâb ve's-Sünne ve'l-edeb*, Tahran 1366 hş., V, 386-395; Şerefeddin Yalıtıkaya, "Türklerle Dair Arapça Şiirler", *TM*, V (1936), s. 323-324; Ali Cevâd et-Tâhîr, "İbnü't-Te'âvîzî", *Meusû'atü'l-ğadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 199-202; Ahmed Ali Muhammed, "İbnü't-Te'âvîzî", *el-Meusû'atü'l-Arabiyye*, Dimaşk 2002, VI, 591.



SEDAT ŞENSOY

### SİBTU'İ-HAYYÂT

(سبط الخياط)

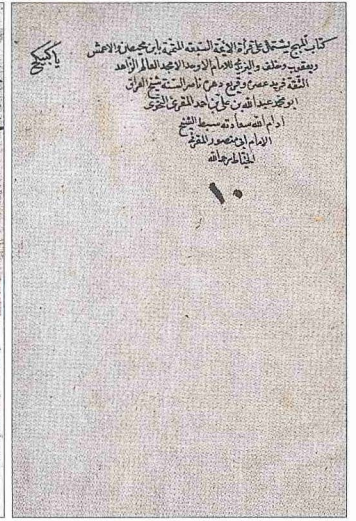
Ebû Muhammed Abdullâh b. Ali b. Ahmed el-Bağdâdî (ö. 541/1146)

#### Kıraat ve nahiv âlimi.

29 Şâban 464'te (21 Mayıs 1072) Bağdat'ta doğdu. Anne tarafından dedesi Şeyhülislâm Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Hayyât'a nisbetle Sibtu'l-Hayyât diye meşhur oldu. Kendisinden büyük olan kardeşi kıraat âlimi Ebû Abdullâh Hüseyin b. Ali de aynı lakapla anılmıştır. Abdullâh ilimle uğraşan bir aile ortamında yetişti. Ebû'l-Hüseyn İbnü'n-Nakûr, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Ukberî, Tîrâd ez-Zeynebî ve Sâbit b. Bûndâr'dan hadis dinledi. Başta dedesi Ebû Mansûr el-Hayyât olmak üzere Şerîf Abdülkâhîr b. Abdüsselâm el-Mekkî el-Abbâsî, İbn Sivâr, Ebû'l-Hattâb İbnü'l-Cerrâh, Sâbit b. Bûndâr, Yahyâ b. Ahmed es-Seyyibî gibi âlimlerden kıraat ilmi tahsil etti. 500 (1107) yılında Mekke'de Abdülhak b. Ebû Mervân es-Selcî'den Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Tey-*



Sibtu'l-Hayyât'ın *el-Mübhic* adlı eserinin unvan sayfasıyla ilk sayfası (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 10)



*sîr* adlı eserini okuduğuna göre (İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-Nihâye*, I, 434) aynı yıl hac görevini ifa etmiş olmalıdır.

Sibtu'l-Hayyât yetişme döneminden sonra kıraat, hadis ve nahiv dersleri verdi, telifle meşgul oldu. Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî eserlerindeki bazı görüşlerinden dolayı ağır bir dille eleştirildiğini, ancak duyduğuna göre bu görüşlerinden rücu ettiğini kaydetmiştir (Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, II, 962). 487 (1094) yılında başlayıp vefatına kadar sürdürdüğü İbn Cerde Mescidi'ndeki imamlığı sırasında kendisinden özellikle kıraat ilminde pek çok talebe istifade etti. Onun Irak'ta, "Benden veya dedemden ya da bizim öğrencilerimizden okumamış kıraat hocası yoktur desem herhalde doğru söylemiş olurum" şeklindeki ifadesi (Kemâleddin el-Enbârî, s. 402) döneminde bu ilmin tedrisindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. İbn Sükeyne diye tanınan Ebû Ahmed Abdülvehhâb b. Ali el-Bağdâdî, Muhammed b. Yûsuf el-Gaznevî, Muhammed b. Muhammed b. Hârûn el-Hillî, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, İbn Sa'dûn el-Kurtubî ve Ebû'l-Yüm'n el-Kindî ondan bu ilimde faydalananlardan ve kendisinden hadis rivayet edenlerden bazılarıdır.

Kıraat ilmindeki üstünlüğü ve bu ilmi tedristeki şöhreti yanında Sibtu'l-Hayyât güzel tilâvetiyle de tanınıyordu. Özellikle ramazan aylarında halk onun tilâvetini dinlemek için her gece İbn Cerde Mescidi'nde toplanıyordu. Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Sibtu'l-Hayyât'ın sesinden daha tatlı ve güzel bir ses duymadığını belirtmiş, talebesi Ahmed b. Sâlih el-Cîlî de hayatı boyunca Fâtiha sûresini ondan daha güzel okuyan birini görmediğini ifade etmiştir. Zehebî ise Sib'tin geniş ilmî birikimine ve ör-

nek kişiliğine işaret ettikten sonra yaşlılık yıllarında dahi çağdaşları arasında Kur'an tilâvetinde çok güzel bir sese sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Sibtu'l-Hayyât, 28 Rebülâhîr 541'de (7 Ekim 1146) Bağdat'ta İbn Cerde Mescidi'ndeki odasında vefat etti, Câmîu'l-Kasr'da kılınan cenaze namazının ardından Bâbüharb'de dedesinin yanına defnedildi. İbnü'l-Cevzî onun cenazesindeki gibi bir kalabalık görmediğini belirtmektedir.

Eserleri. 1. *el-Mübhic fi'l-kurrâ'âti's-seb' el-mütemmeme bi-İbn Muħayşın ve'l-A'meş ve Ya'kûb ve Halef (el-Mübhic fi'l-kurrâ'âti's-semân)*. İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*'inin kaynakları arasında (I, 83) yer alan ve çeşitli kütüphanelerde nüshaları bulunan eser, İstanbul'da Millet Kütüphanesi'ndeki nüshasına (Feyzullah Efendi, nr. 11) dayanarak Seyyid Kesrevî Hasan'ın tahkikiyle neşredilmiştir (I-III, Beyrut 1427/2006; diğer nüshaları için bk. *el-Fihrisü's-şâmil*, s. 180). Müellif, eserin telifinde hocalarından Şerîf Abdülkâhîr b. Abdüsselâm el-Mekkî'den öğrendiği kıraati esas almış (İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-Nihâye*, I, 434), meşhur yedi kıraat imamının yanında Mekke kurrâsından İbn Muħayşın, Kûfe'den A'meş ve meşhur on imamdan Halef b. Hişâm, Basra'dan yine meşhur on imamdan Ya'kûb el-Hadramî'nin kıraatine yer vermiştir. Kısa bir mukaddimeden sonra eserde önce müellifi kıraat imamlarına bağlayan isnad zincirleri açıklanmış, ardından idgam, izhar, imâle, vakf, vasl gibi kıraat ve tecvid konuları işlenmiş, daha sonra Fâtiha sûresinden başlanarak Kur'an'ın sonuna kadar imamların ihtilâfları incelenmiştir. 2. *el-İhtiyâr fi'l-kurrâ'âti'l-aşr (el-İhtiyâr fi'ğhilâfi'l-aşeretü e'immeti'l-emşâr)*. (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye,